

EESTI NSV POLIITILISTE JA TEADUSALASTE
TEADMISTE LEVITAMISE ÜHING

AJALOOTEADUSTE KANDIDAAT

Ü. TAIGRO

TÖÖRAHVA VÕITLUS
VALGE-EESTI TAGALAS
AMEERIKA-INGLISE
INTERVENTSIOONI AJAJÄRGUL
(1918—1919)

Nr. 2 (195)

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1955

9/26700

A-11576
195 II

EESTI NSV
POLIITILISTE JA TEADUSALASTE TEADMISTE LEVITAMISE
ÜHING

AJALOOTEADUSTE KANDIDAAT
Ü. TAIGRO

TÖÖRAHVA VÕITLUS
VALGE-EESTI TAGALAS
AMEERIKA-INGLISE
INTERVENTSIOONI AJAJÄRGUL
(1918—1919)

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS

TALLINN 1955

2

Tartu Riikliku Ülikooli
Raamatukogu

26700

Sissejuhatus

Kogu maailma imperialistid on tänapäeval usinasti ametis uue, kolmanda maailmasõja vallapäästmisega. Eriti agarat ettevalmistustööd viivad selles osas läbi ameerika imperialistid, kes pidevalt taotlevad maailma valitsemist.

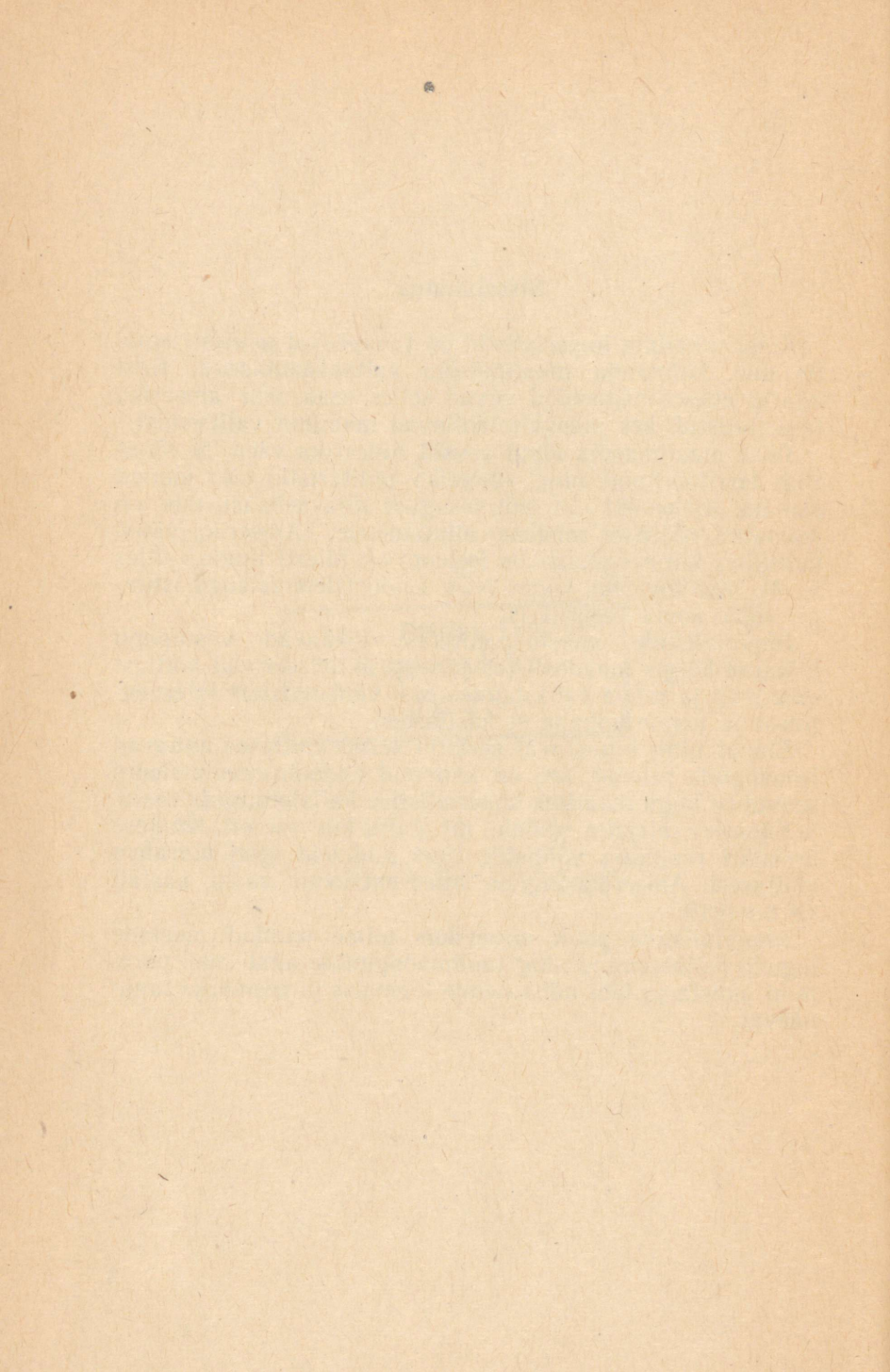
Teise maailmasõja lõpul asusid Ameerika väed 39 võõra riigi territooriumil ning ameerika militaristid olid loonud samaks ajaks 484 uut mitmesugust sõjaväebaasi, mis on suunatud võõraste rahvaste allutamisele. «Ameerika välispoliitilise kursi agressiivne iseloom on täiesti ilmne,» ütles V. M. Molotov oma kõnes NSV Liidu Ülemnõukogu istungil 1955. aasta veebruaris.

Imperialistide anastuspoliitikale osutavad vastupanu töötajad kõigis maades, kes järjest aktiveerivad võitlust oma maa ja rahva vabastamise eest välismaistest interventidest ja nende kohalikest käsilastest.

Elavat ning innustavat eeskujut selles võitluses annavad Nõukogude rahvad, kes on kaitsnud Oktoobrirevolutsiooni saavutusi kogu maailma imperialistide kallaletungide vastu.

Käesolev kirjutus püüab, nii palju kui see on lühikese brošüüri raamides võimalik, tuua andmeid eesti töörahva võitlusest Ameerika-Inglise interventsiooni vastu aastail 1918—1919.

Imperialistide poolt minevikus toime pandud mustade tegude paljastamine ning tundmaõppimine aitab meil paremini mõista ja läbi näha nende tegevust ja eesmarke tänapäeval.

1. Nõukogude-vastase interventsiooni organiseerimine Eesti territooriumilt

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni võiduga kehtestas Venemaa töölisklass liidus kehvtalurahvaga ühel kuuendikul maakeral nõukogude korra, mis kutsus kõigi imperialistide seas esile suurima ärevuse. Imperialistid kartsid, et Nõukogude Venemaa näol on olemas elav eeskuju kõigi maade tööliste, kes võivad ka teistes maa-des kukutada kapitalistliku korra ning kehtestada nõukogude võimu, lõpetada käimasoleva imperialistliku anastussõja ning sõlmida kogu maailma rahvaste vahel õiglase rahu.

Entente'i maade valitsused otsustasid alustada sõjalist interventsiooni Venemaale, et kukutada nõukogude võim ja taastada kapitalistlik kord, mis jälle annaks Venemaa rikkused välismaiste imperialistide valdusse, miljonid vene sõdurid aga kahurilihana imperialistide käsutusse.

Kogu maailma imperialistid hakkasid raudse rõngana piirama noort Nõukogude vabariiki, organiseerima sõjalist interventsiooni ja seesmisi kontrrevolutsioonilisi mässe ning kahjustama majanduslikku ja kultuurilist ülesehitustööd.

Sõjalise interventsiooni ja seemise kontrrevolutsiooni peamisteks organiseerijateks olid ameerika imperialistid, kes taotlesid maailma valitsemist.

Juba bolševike partei VI kongressi resolutsioonis 1917. aastal märgiti: «Areenile ilmus uus imperialismi gigant ja ülemaailmsele hegemooniale pretendeerija — Ameerika.»¹

Ameerika imperialistid koos inglise, prantsuse, jaapani ja teiste imperialistidega organiseerisid vaenulikku tegevust nõukogude korra vastu juba tema esimestest päevadest alates.

¹ КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференции и пленумов ЦК, часть I, издание седьмое, 1954, стр. 372.

Ameerika imperialistide eriline viha nõukogude korra vastu oli esmajoones tingitud majanduslike kasumite kaotamisest.

Uhendriikide eksport tsaari-Venemaale oli 26,9 miljonilt dollarilt 1913. aastal kasvanud 470,5 miljoni dollarini 1916. aastal, s. o. rohkem kui 17 korda; ameerika imperialistid olid teisi võistlejaid Vene turgudelt välja tõrjumas. Samal ajal oli tsaari-Venemaa eksport Ameerikasse vähenenud 24,4 miljonilt dollarilt 1913. aastal 8,6 miljoni dollarini 1916. aastal.¹ Ameerika imperialistid olid leidnud suurepärase võimaluse oma kasumite suurendamiseks Venemaa elanike arvel: 1916. aastal ekspluateerisid juba 2500 Ameerika firmat Venemaa rikkusi.

Oktoobrirevolutsiooni võiduga oli see saak ameerika monopolistide küünte vahelt ära libisenud, mis põhjustaski ookeanitaguste miljardeeride erilise viha nõukogude korra vastu.

Ameerika imperialistide mõtteid väljendas tolleaegne Uhendriikide president Wilson kirjas oma lähemale nõuandjale kolonel House'ile 1918. aasta juulis, kus president kirjutab: «Küsimus sellest, mida tuleb ja võib teha Venemaal, vaevab mind kuni jõuetuseni. See probleem libises käest nagu elavhõbe kui teda puudutatakse.»²

Kolonel House'i päevikust selgub, et ta juba 1917. aasta detsembris arutas Prantsuse presidendi Clemenceau'ga Nõukogude Venemaale sissetungi plaane.

1918. aasta kevadel saabus Murmanskisse Ameerika ristleja «Olympia». Ameerika-inglise-prantsuse imperialistid asusid vallutama Nõukogude põhjarajoone. Lisaks jaapani sissetungijaile maabusid Vladivostokis ka Ameerika väed. Samuti toodi Ameerikast ära sinna varem «tagavaraks» viidud admiral Koltšak, kes kuulutati «Venemaa ülemvalitsejaks».

Uhendriikide Riigidepartemangu deklaratsiooniga 3. augustist 1918 teatati ametlikult Ameerika interventsioonist Nõukogude Venemaale. Interventsiooni püüti varjata nõukogude korra vastu mässu tõstnud tšehhoslovakkia korpusele «abi» osutamise sildiga: korpust olevat vaja kaitsta Venemaal asuvate saksa sõjavangide vastu!

¹ Vt. L. Shuman, American Policy towards Russia since 1917, New York, 1928, page 31.

² Архив полковника Хауза, т. III, Госиздат, М., 1939, стр. 272.

1919. aasta kevadel alustasid imperialistid ühist kombineeritud sõjaretke Nõukogude Venemaa vastu.

Ameerikast Siberisse toodud endine tsaariadmiral Koltšak pidi organiseerima pealöögi ida poolt. Selle toetamiseks olid Entente'i imperialistid ette näinud rea rajooni, kust pidi samuti alustatama pealetungi Nõukogude Venemaale. Üheks selliseks pealetungi-platsdarmiks üldises interventsiooni plaanis oli ette nähtud ka Balti mere piirkond, eriti Eesti territoorium.

Nagu teada, sai Oktoobrirevolutsiooni võiduga kehtestatud nõukogude kord Eestis püsida võrdlemisi lühikest aega. Kasutades Nõukogude Venemaa rasket olukorda, okupeerisid Saksa keiserlikud väed eesti kodanluse abiga 1918. aasta veebruaris Eesti territooriumi. Osa eesti töötajast oli sunnitud taganema Nõukogude Venemaale. Saksa okupandid kehtestasid verise parunite terrori, lämmatades Eestis revolutsioonilise töölisliikumise. Arvestades veel eesti kodanluse müüdavust, lootsidki ameerika-inglise imperialistid Nõukogude Venemaa vastase interventsiooni organiseerimisel ära kasutada Eesti territooriumi ja eesti rahvast.

Morris, Ameerika Ühendriikide saadik Stokholmis, saatis 1918. aasta detsembris oma valitsusele Washingtoni telegrammi, milles öeldi: «Parimateks sõjategevuse rajoonideks bolševike vastu osutuksid Balti ja Soome provintsid. Nende soodus geograafiline asend, nende sadamad ja raudteed, lähedus Petrogradile, võimalus luua neis rajoonides vabatahtlikke üksusi ja mis kõige tähtsam — kindlustuste puudumine pealinnani viivatel teedel... Kõik see räägib selliste operatsioonide kasuks. Entente'i väed peavad vallutama Balti provintside tähtsamad sadamad ja linnad.»¹ Samu mõtteid levitas ka inglise ajakirjandus!

Kuna Ühendriikidel ei olnud võimalik oma vägesid Eesti territooriumile saata, tegutsesid nad interventsiooni organiseerimisega kulisside tagant ja toetasid seda majanduslikult.

J. V. Stalin paljastas 1926. aastal artiklis Hiina kohta imperialistlike riikide meetodeid interventsiooni läbiviimisel: «Interventsioon ei piirdu sugugi sõjavägede sissetoomisega, ja sõjavägede sissetoomine ei ole hoopiski mitte

¹ Papers Relating to the Foreign Relations of the United States, 1918, Russia, vol. 11, Washington, 1932, page 858 (edaspidi P. R. F. R.).

interventsiooni peamine iseärasus. Kapitalistlike maade revolutsioonilise liikumise kaasaegsetes tingimustes, kus võõramaiste sõjavägede otsene sissetoomine võib esile kutsuda rea proteste ja konflikte, on interventsioonil paindavam iseloom ja maskeeritum vorm... Interventsioon võõraste kätega — selles on nüüd imperialistliku interventsiooni olemus.»¹ Sellist interventsioonisüsteemi kasutasid nõukogude korra vastu kodusõja päevil ka ameerika imperialistid.

Ameerika imperialistid koos satelliitidega püüdsid oma plaane teostada võõraste käte abil. Nad kasutasid interventsiooniks Nõukogude Venemaa vastu Saksa keiserlikke vägesid, organiseerisid Vene valgekaartlikke ning palgatud väesalku ja püüdsid sõjakäigule kaasa tõmmata Vene ääremaadel elavaid väikerahvaid. Entente'i imperialistide vaikhaval nõusolekul hakkas Saksa sõjaväe ülemjuhatus 1918. aasta sügisel Pskovis ja selle ümbruses vene valgetest kiiresti organiseerima nn. Põhjakorpust.

Okupatsiooni lõpupäevadel upitasid saksa militaristid Eestis pukki kodanliku ajutise valitsuse, kes muutus välismaiste imperialistide sõnakuulekaks käskude täitjaks.

Nõukogude Venemaa valitsus tühistas 1918. aasta 13. novembril anastusliku Bresti rahulepingu ning Punaarmee hakkas okupeeritud territooriumi Saksa imperialistlikest vägedest vabastama.

Samal ajal alustas ka eesti töörahvas uue energiaga võitlust nõukogude korra taastamise eest Eestis. 12. novembril 1918 väljusid Tallinna töölised tänavale loosungiga «Maha kodanlik valitsus!». Töölishulgad nõudsid, et neile antaks võimalus ise juhtida oma saatust. Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel taastati Tallinnas töölisnõukogud. 19. novembril 1918. aastal tervitas Tallinna Töölisnõukogu avalikult Venemaa töölisklassi kui revolutsiooni avangardi ning pöördus tema poole palvega osutada abi Eesti vabastamisel.

Kui Saksa okupatsioonivägede eest Nõukogude Venemaale taganenud eesti töötajad tahtsid pöörduda tagasi oma kodumaale, avati neile 22. novembril Narvast kuulipilduja- ja püssituli.

Vastuseks sellele töörahva kallal korraldatud veresaulale alustasid Eesti punased kütipolgud pealetungi ja vabas-

¹ J. V. Stalin, Teosed, 8. kd., Tallinn, 1949, lk. 348—349.

tasid koos teiste Punaarmee väeosadega, Balti mere sõjalaevastiku toetusel, 28. novembril 1918. aastal Narva saksa okupantidest ja eesti kaitseliitlastest. 29. novembril kuulutati Eesti nõukogude sotsialistlikuks vabariigiks — Eesti Tööraha Kommuuni nime all.

Samal päeval pöördus Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu manifestiga kogu eesti rahva poole. Manifestis öeldi: «Seltsilised töölised, maatainimesed, punasõjaväelased, kogu töörahas Eesti linnades, alevites, külates ja mõisates! Teie ise olete nüüd oma vabaduse ja hea käekäigu sepad! Ainult teie ise suudate nõukogude vabariigi Eestis kindlustada, tööraha isamaad oma verivaenlastest ära puhastada ja teda nende kallaletungimise eest kaitsta.»¹

Punaarmee väeosad, eesotsas Eesti punaste kütipolkudega, mis formeeriti vene proletariaadi abiga Nõukogude Venemaa pinnal, vabastasid järk-järgult Eesti territooriumi, taaskehtestades seal nõukogude korra.

Eesti punased kütipolgdud leidsid töötajate hulgas palavat poolehoidu: juba järgmisel päeval pärast Narva vabastamist teatasid tööliste esindajad, et kogu Narva ettevõtete tööliskond soovib vabatahtlikult astuda Punaarmee ridadesse. Oli vaja põhjalikku selgitustööd, et veenda ettevõtete töölisi jätkama tööd endistel töökohtadel, kus nad samuti kaasa aitavad nõukogude korra taaskehtestamisele Eestis. Vene NFSV Rahvasajade Rahvakomissariaadi häälkandja «Žizn Natsionalnostei» kirjutas detsembrikuu numbris: «Punaarmee Eesti väeosade edasiliikumine areneb praegu väga edukalt. Punaarmee edasiliikumisel liitub temaga sadu vabatahtlikke, suurendades iga tund tema koosseisu.»²

Samuti andsid töölised kodanlusele lööke valge-Eesti tagalas. Ülemiste jaama juures lasksid töölised õhku raudtee, et takistada valgete soomusrongi väljasõitu. Lahingute ajal Kunda ja Rakvere rajoonis avasid töölised tule valgekaartlastele tagalast.

Detsembris katkestasid töölised töö sadama ja sõjaväe remonditöökodades. Need töökojad täitsid sõjaväe tellimusi ning nende seismajäämine ajal, mil Eesti punased

¹ Eesti Tööraha Kommuuni Nõukogu dekreedid, määrused ja teadaanded, nr. 1, Petrograd, 1919, lk. 5.

² „Жизнь национальностей“ № 8, 29. XII 1918.

kütipolgud asusid ainult 25—30 km Tallinnast, oli kontr-revolutsioonilisele valitsusele tõsiseks löögiks.

Taastada kiiremini nõukogude kord kogu Eesti territooriumil, see oli kogu eesti töörahva ühine soov.

Nõukogude Venemaa valitsus tunnustas 1918. aasta detsembris Eesti Sotsialistliku Vabariigi iseseisvust, võimaldas talle suuresummalise laenu ning tegi Punaarmeele ja Sõjalaevastikule kohuseks igati toetada eesti töörahva vabadusvõitlust.

Eesti kodanlus, eesotsas välismaistest imperialistidest sõltuva ajutise valitsusega, oli rahvahulkade ees jõuetu. Kodanliku valitsuse väed põgenesid paaniliselt eesti relvastatud töörahva eest. Ajutise valitsuse peaminister kaebas Maanõukogus avalikult: «Meil ei ole ustavaid polke!»

Eesti punased polgud oleksid vabastanud kogu Eesti territooriumi, kui poleks vahele seganud kodanliku ajutise valitsuse peremehed — ameerika-inglise imperialistid.

Eesti töörahva kurnajate valitsus pöördus Ameerika saadiku poole Stokholmis abipalvega, mille see 18. detsembril 1918 oma valitsusele Washingtoni edasi saatis. Abipalves mangus Eesti marionetlik valitsus: «Veenge liitlasministreid möödapääsematus vajaduses saata kohe kas või kaks jalaväe rügementi ja veidi suurtükiväge. Kuni otsuse vastuvõtmiseni rahukonverentsil (Pariisis. — Ü. T.) annab ajutine valitsus Eesti vabariigi liitlaste kaitse alla.»¹

Entente'i imperialistid asusid Eesti territooriumil kiiruga ette valmistama platsdarmi sissetungiks Nõukogude Venemaale. Nad saatsid eesti töörahva revolutsioonilise liikumise mahasurumiseks kodanlikule ajutisele valitsusele abiks Inglise laevastiku ja õhujõude, palkasid «vabatahtlikke» Soomest ning Skandinaaviast ja koondasid Eesti territooriumile Vene valgekaartlikke väeosi.

Sõjalise interventsiooni organiseerimiseks Balti mere piirkonnast loodi Pariisi rahukonverentsil eriline Balti komisjon, kellele tehti ülesandeks töötada interventsiooni läbiviimiseks välja konkreetset abinõud.

Ameerika Ühendriikide delegaat Hoover tegi rahukonverentsil teatavaks Balti komisjoni ettepanekud: «Komisjon teeb ettepaneku, et Eestisse saadetak sõjaline missioon ja et missioonile avataks temale määratud krediidid, milliseid

¹ P. R. F. R., Washington, 1932, page 860.

ta võib kulutada sularahas või natuuras.»¹ Edasi selgitas see ameerika pankurite ja töösturite esindaja, et sõjalise missiooni ülesandeks jääb värvata «vabatahtlikke» Skandinaavia riikidest ning Soomest, kusjuures tuleks muidugi ära kasutada kõik «kohapealsed võimalused». See ameerika «majandusdiktaator», nagu teda tundsid äriiringkonnad, hoolitses muidugi ka selle eest, et nn. «ameerika abi» ei jääks tasumata, et Balti rahvastelt nõutaks vastavad garantiid imperialistide poolt kulutatud krediidi katteks.

Pariisi rahukonverentsi, selle Nõukogude-vastase interventsiooni peastaabi esindajaks Balti riikidesse määrati ameerika kolonel E. J. Dawley. Peale selle hakkas Eestisse saabuma ameerika sõjalisi delegatsioone kolonel Groome'i, Greene'i, mereväekapten Gadé'i, kapten Kranz'i ja teiste juhtimisel.

Ameerika ja Inglise imperialistlike valitsuste esindajate pideva kontrolli all ning näpunäidetel arenes ka Eesti kodanliku valgearmee formeerimine. 16. detsembril 1918 telegrafeeris Ameerika saadik Stokholmist järjekordselt oma valitsusele Washingtoni: «Eesti armee mobilisatsioon areneb edukalt...» Et kontrevolutsiooniliste vägede formeerimist Eesti territooriumil veelgi kiirendada, kasutasid välismaised imperialistlikud valitsused vari-isikuid. Nii näiteks sai Eesti kodanliku valitsuse sõjaminister 1918. aasta detsembris kirja, milles Ameerika alam — ameerika mereväekapten Reissar — pakkus oma teeneid eesti valgete väeüksuste loomisel. Kodanlik ajutine valitsus võttis selle pakkumise tänuga vastu ning Ameerika lipu all hakati looma eriülesannetega valget väeosa. Reissare poolt formeeritud väeosa kasvas välja skautsrügemendiks, kuhu koondati kohalikke kulakuid. See väeosa osutus Eesti kodanlikule valitsusele kõige usaldusväärsemaks. Ta kasutas seda alati töölisliikumise mahasurumisel, näiteks I Eesti Ametiühingute kongressi delegaatide areteerimisel jne.

2. Eesti töörahva võitlus kommunistliku partei juhtimisel interventsiooni vastu

Eesti töörahvas, keda Suure Oktoobrirevolutsiooni võit vabastas kurnamisahelaist, võttis aktiivselt osa nõukogude korra kehtestamisest ja kaitsmisest. Koos vene töölis-

¹ The Paris Peace Conference, Washington, 1943, vol. IV, page 752.

klassiga osutas ta kangelaslikku vastupanu sissetungivaile Saksa okupatsioonivägedele Ristil, Keilas, Orinas ja mujal. Vaatamata Saksa okupatsioonivõimu halastamatule jälitamisele organiseeris eesti töörahvas juba 1918. aasta märtsis põrandaalused parteiorganisatsioonid ning alustas võitlust Eesti taasvabastamise eest.

Eriti kasvas eesti töörahva võitlusaktiivsus Ameerika-Ingliise interventsiooni ajajärgul. Eesti Töörahva Kommuuni Nõukogu pöördus 29. detsembril raadio-üleskutsega kõigi maade tööliste poole. Üleskutses öeldi: «Ingliise, Prantsuse ja Ameerika kodanlus tahab oma soldateid petta, et oma vägesid meie vastasele — eesti kodanlusele — appi saata, meilt uuesti vabadust riisuda... Mõjuge, seltsimehed, oma maa valitsuste peale, et see rahvahulkasid pimestada ei saaks...»¹

Välismaiste imperialistide vahelesegamise vastu Eesti siseasjadesse astus välja tööliklass kommunistliku partei juhtimisel mitte üksnes relvaga käes eesti kütipolkude koosseisus, vaid ka kodanliku valitsuse võimu all oleva territooriumi tagalas. Vaatamata valgele terrorile ja rasketele põrandaalustele tingimustele jätkas eesti tööliklass koos vene proletariaadiga võitlust välisinterventide ja sisemaiste kurnajate vastu.

Kommunistlik partei töötas Eestis Lenini-Stalini õpilase Viktor Kingissepa juhtimisel, kes saabus illegaalselt Eestisse 1918. aasta sügisel. Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel toimusid valge-Eesti tagalas pidevalt streigid ja protestidemonstratsioonid, arenedes saartel relvastatud ülestõusuks.

Ajakirjanduse, ametiühingu-organisatsioonide, abistamiskassade, lendlehtede ja muude võimaluste kaudu paljastasid kommunistid Eesti kodanliku valitsuse rahvavastast poliitikat, tema täielikku sõltuvust ameerika-ingliise imperialistidest. Eestimaa Kommunistliku Partei poolt organiseeritud põrandaaluses trükikojas trükiti ajalehte «Kommunist». Ajavahemikus 1918. a. novembrist kuni 1919. a. juulini ilmus see ligi 200 000 eksemplaris, iga number 5000—10 000 eksemplari. Kuni 1920. aasta 1. maini lasti kommunistliku partei poolt välja kokku 73 eri nimetusega trükist 461 000 eksemplaris, mis aitasid tööta-

¹ Eesti Töörahva Kommuuni Nõukogu dekreedid, määrused ja teadaanded nr. 1, Petrograd, 1919, lk. 17.

vaid hulki mobiliseerida ja innustada võitlusse enda vabaduse eest.

Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee märkis oma aruandes Kominterni Täitevkomiteele 1920. aasta novembris: «EKP Keskkomitee poliitiline joon möödunud kahe aasta jooksul (1918. a. novembrist kuni 1920. a. novembrini) oli:

- 1) meie partei aktiivne osavõtt klassisõjast Vene poolel eesti kodanluse, menševike, Judenitši ja Balahhovitši vastu ning
- 2) alates 1919. a. juulist võitluses rahu eest Eesti ja Vene NFSV vahel...»

Eestimaa Kommunistliku Partei initsiatiivil kogunes 15. detsembril 1918 «Estonia» teatri ruumidesse mitmetuhandeline tööliste hulk, kes protesteeris Inglise laevastiku Tallinna saabumise vastu. Vastuvõetud resolutsioonis mainiti, et töötav rahvas ei usalda kapitalistide valitsust ning nõuab nõukogude korra taaskehtestamist. Töölised nõudsid kategooriliselt Inglise laevastiku eemaldumist Tallinnast. Samal ajal andis partei Keskkomitee välja üle 2000 eksemplari lendlehte, milles kutsus töölisi jätkama proteste välismaiste sõjaliste jõudude saabumise vastu.

17. detsembril kogunesid Tallinna töölised uuele protestidemonstratsioonile. Loosungitega «Inglased Eestist välja!», «Maha intervendid!» liikusid töölishulgad linna keskusse, võttes teel kohatud kaitseliidu patrullidelt ära relvad. Kogunenud Raekoja platsile, nõudsid töölised ajutise valitsuse kukutamist, välismaiste vägede väljaviimist ning välismaiste imperialistide mittevaheseisemist Eesti siseasjadesse.

Kodanlik valitsus, kes püüdis meeldida inglise admiralile, andis käsu avada tööliste pihta tuli. Tulistamise tagajärjel jäid neli töölise sillutisele lamama, neist E. Arbon (valaja Krulli tehases) ja E. Mölder (Rotermanni tehase tööline) osutusid tapetuiks.

Kommunistliku partei Keskkomitee laskis välja 3000 eksemplari lendlehte, milles ta paljastas kodanliku valitsuse veretööd ning kutsus töötavat rahvast uutele võitlustele kodanliku valitsuse kukutamiseks.

Olles kohkunud tööliste protestidemonstratsioonist, andis kodanlik ajutine valitsus kindral Põdderile ülemjuhataja õigused. Valitsuse käsul teostas Põdder valget terrorit. Kee-

lati üle kolme inimese koos tänavail käimine ja patrullidele lähenemine kuni 50 sammu käugusele. Mahalaskmise ähvardusel oli keelatud rahva kogunemine isegi pulma, matustele ja kirikuteenistusele. Suleti tööliklassi ajaleht «Kommunist». Edaspidi õnnestus kommunistlikul parteil seda välja anda ainult põranda all.

Rahulolematust kodanliku valitsuse tegevuse vastu avaldasid ka töötavad talupojad. 17. detsembril kogunesid Saaremaal Kogula valla talupojad punase lipu alla ning teatasid, et neile ei ole vaja ei sõjaväge ega sõda Nõukogude Venemaa vastu ning keeldusid andmast vilja valge sõjaväe varustamiseks.¹

«Eestimaa töölised olid esimesed, kes tõstsid ülestõusu lipu,»² kirjutas J. V. Stalin 1918. aasta detsembris.

Balti mere sõjalaevastiku madrused ruttasid eesti töötajatele appi, kuid mõningate trotskistlike äraandjate tegevuse tõttu juhtkonnas sattusid miiniristlejad «Spartak» ja «Avtroil» ülekaalukate inglise merejõudude kätte, kes tarvitasid vangilangenud meeskonna kallal verist vägivalda.

Ameerika-inglise imperialistide käsul laskis kodanlik Eesti valitsus 3. ja 5. veebruaril 1919. aastal maha tappa 36 nõukogude meremeest. Nende hukatute seas olid ka eesti töötajate esindajad. 3. veebruaril mahalastute hulgas olid Hausmehe (endine Dvigateli vabriku tööline) ja Peedu nimed. Ameerika-inglise imperialistide käsi oli mängus iga eesti töörahva kallal kordasaadetud veretöö puhul. Tavaliselt püüdsid nad kui kogenenud kolonisaatorid oma veretööde jälgi varjata, teotseda rohkem võõraste käte abil, kuid tegelikult olid nad selle vägivalda otsesteks organiseerijateks.

Eesti ajutine valitsus, tundes enda kindlusetust, saatis 27. detsembril delegatsiooni inglise admiralil juurde palvega okupeerida Eesti Inglise sõjaväe poolt.³ Inglise asumaaks muutumisest pääses Eesti tänu rahvahulkade vastupanule. Sõltuvalt sisemisest olukorrast ei saanud imperialistid saata ka küllaldaselt sõjavägesid. «Kui ette panna saata kohe selleks otstarbeks Venemaale Inglise vägesid, siis puhkeks

¹ Vt. A. Sunila, Saaremaa töörahva ülestõus 1919. aastal, Tallinn, 1954, lk. 24.

² J. V. Stalin, Teosed, 4. kd., Tallinn, 1948, lk. 172.

³ Vt. V. Kingissepp, Võitlus ameerika-inglise imperialistide ja nende käsilaste vastu, Tallinn, 1953, lk. 45.

armees mäss,»¹ ütles inglise peaminister Lloyd George 16. jaanuaril 1919. aastal.

Välismaine interventsioon ja kodanliku valitsuse rahva-vastane tegevus kutsusid esile uusi rahutusi.

Märkimisväärsem töötavate talupoegade ülestõus kodanliku valitsuse vastu algas 16. veebruaril 1919. aastal Saare- ja Muhumaal.

Mobiliseerimisele kuuluvad talupojad keeldusid astumast valgesse väkke, teatades, et neile ei ole vaja sõda Nõukogude Venemaa vastu. Ülestõusnud valisid endi seast juhid ning organiseerisid paari päeva jooksul kuni tuhandemehelise sõjaväe. Valiti ka delegaadid töölisnõukogusse, mis pidi kokku tulema Kuressaares (praegune Kingissepp). Ülestõusnud nimetasid kodanlikku ajutist valitsust parunite valitsuseks ning alustasid tema esindajate asukoha — Kuressaare piiramist. Ülestõusnute eesmärgiks oli saartel nõukogude korra kehtestamine.

Kodanlik valitsus varjas neli päeva rahva eest ülestõusu algust. Ülestõusu mahasurumiseks saadeti hambuni relvastatud karistussalgad, kes tarvitasid saarte elanike kallal verist vägivalda. Ilma igasuguse kohtuta tapeti üle 250 inimese. Hiljem organiseeritud väljakohus mõistis veel 33 inimest surma.

3. Esimese Nõukogude-vastase sõjakäigu organiseerimine Eesti territooriumilt ja töörahva võitlus selle vastu

Vaatamata eesti töötava rahva revolutsioonilisele vastu-panule jätkasid ameerika-inglise imperialistid Eesti territooriumil kontrevolutsiooniliste vägede formeerimist ning koondamist.

Eesti territooriumil organiseeritavate sõjaväeüksuste varustamise eest hoolitsesid esmajoones ameeriklased. Eesti välisdelegatsiooni liige Piip teatas 10. mail 1919 Pariisist: «...ameeriklased küsivad, kas ei ole vaja varustust? Kavatsen küsida 5 tuhat komplekti vormiriietust, soomus-autosid, veomasinaid jne.» Samas telegrammis mainib Piip, et Nelja Nõukogu-Pariisist (Ameerika, Inglise, Prantsuse ja Itaalia peaministrid) on otsustanud suurendada «abi» Balti riikidele.

¹ История дипломатии, М.-Л., 1945, том III, стр. 56—57.

Veidi hiljem teatabki Eesti kodanliku valitsuse sõjamineisterium, et ameeriklastelt on juba saadud tuhandeid komplekte vormiriietust, autosid, mootorrattaid ja muud sõjaväe varustust. Selliseid saadeti Euroopas asuvatest ameerika sõjväeladudest saabus sageli.

Ameerika imperialistid sundisid ka väikeid kapitalistlike riike osa võtma agressiooni organiseerimisest Nõukogude Venemaa vastu. Nii tegi Ameerika «majandusdiktator» ja pärastine president Hoover Taani valitsusele korralduse, et see õigeaegselt saadaks Eesti territooriumile vilja.

Vaatamata sellele, et kodanlik valitsus andis eesti rahva kahurilihana ameerika-inglise imperialistide käsutusse, ei tahtnud viimased «Eesti vabariiki» üldse tunnustada, vaid tunnustasid ainult «ühist jagamatut» Koltšaki-Denikini-Judenitši Venemaad.

Et Ameerika Ühendriikide valitsus Eesti kodanlikku valitsust ei tunnustanud, organiseeriti Ameerika valitsusriikide poolt fiktiivne aktsiaselts «Revalis», kelle nimele saadeti interventsioonisõjaks vajalikud sõjamaterjalid. 1919. aasta juunis sõlmiti Ameerika Ühendriikide esindajate ja «Revalise» vahel Pariisis leping, mille kohaselt Eesti kodanlik valitsus pidi saama mitmesugust varustust, mis «Ameerika armeest üle jäänud», kusjuures «... ilma vaidlusteta tunnustatakse õiglaselt ameerika hinnad». Ameerika esindajatena kirjutasid lepingule alla brigaadikindral Z. R. Krauthof, major E. G. Noble ja sekretärina J. G. Adams. Lepinguosaliste vahel valitses ebavõrdsus. Eesti kodanlik valitsus pidi vastu võtma kõike, mida saadeti, samuti ei olnud tal õigust kaasa rääkida hinna ja hulga suhtes. Sageli saadeti kaupu, mida ei olnud üldse tarvis või mis olid riknenud. Eriti suure pahameele kutsus Eesti avalikkuses esile veriste sinelite lugu ja suure koguse kuivatatud kartulite Tallinna saabumine. Kodanliku valitsuse rahaminister Kukk oli asutavas kogus sunnitud avalikult tunnustama: «Praegu on seltskonnas sellest õige palju juttu, et meie Ameerikast oleme kartulit ostnud, kuna meil neid ometi tarvis ei ole. Meie ei ostnud neid ka mitte seepärast, et meil neid tarvis oleks olnud, vaid seepärast, et meile ilma nendeta teisi materjale poleks müüdnud.»¹

¹ «Päevaleht» nr. 178, 22. VIII 1919.

Ka seegi fakt tõendab, milline ameerika «abi» tegelikult oli. See «abi» läks eesti rahvale kalliks maksma, kuna Ameerikast saadud kaupade eest tuli tasuda teiste välis-
turgude hindadest kõrgemat hinda.

Saates kalli hinna eest alaväärtuslikku või riknenud kaupa, püüdsid ameerika imperialistid seda reklameerida mingi heateona või erilise vastutulekuna eesti rahvale. Nii sai Ameerika sõjalise missiooni ülem kolonel Greene ühe järjekordse Ameerika saadetise saabumisel järgmisesisulise telegrammi: «Palun hoolitseda selle eest, et informatsioon sellest leviks vajalikul määral — Hoover.»¹

Ameerika esindajad tegelesid mitte ainult interventsiooni majandusliku ettevalmistamisega, vaid ka sõjaplaanide väljatöötamisega. 3. aprillil 1919 nõudis Eesti kodanliku valitsuse esindaja Helsingis täpseid kaarte Eesti rinde kohta, teatades, et need kaardid on vajalikud Ameerika sõjalisele missioonile. Nagu teatas eesti välisdelegatsiooni liige, olid värskete andmetega Eesti rinde kaardid ka Ameerika saatkonnas Pariisis.

1919. aasta kevadeks olid ameerika-inglise imperialistid organiseerinud ja Eesti territooriumile koondanud juba märkimisväärsed sõjalised jõud, keda 13. mail paisati pealetungile Petrogradi suunas.

Löök Petrogradile oli imperialistide poolt mõeldud Nõukogude Venemaa idaosas tegutseva Koltšaki pealetungi abistamiseks.

Vaatamata sellele, et Eesti territooriumil ei asunud ühtki Punaarmee osa, ka mitte eestlastest koosnevaid kütipolke, sundis valge-Eesti valitsus sissetungist Nõukogude Venemaa territooriumile osa võtma ka valge-Eesti armeed.

1919. aasta kevadel teatas valge-Eesti peaminister Strandman, et Eesti kodanlik valitsus ei taha rahu sõlmida ilma ameerika-inglise imperialistide loata. Sellele lisaks kuulutas ülemjuhataja kindral Laidoner 30. aprillil asutava kogu kinnisel koosolekul peatse pealetungi algusest punasele Petrogradile.²

Ameerika-inglise imperialistid koondasid pealetungi lähitepositsioonidele vene valgekaartlasi, valge-estlasi, palgasõdureid Soomest ja Skandinaaviast. Neile lisandusid veel

¹ P. R. F. R., Washington, 1937, page 676.

² Vt. V. Kingissepp, Võitlus ameerika-inglise imperialistide ja nende käsilaste vastu, Tallinn, 1953, lk. 18.

Inglise laevastik ja õhujõud. Põhja suunast saadeti Petrogradi peale nn. Olonetsi vabatahtlik armee. Petrogradis eneses ja rinde tagalas — Krasnaja Gorkas ja Seraja Lošadis — organiseerisid ameerika-inglise imperialistid rea kontrrevolutsioonilisi mässe ning Inglise laevastik tegi Punaarmee tagalasse mitu dessanti.

Kasutades seda olukorda ning mõningate Punaarmee 7. armee staabis istuvate äraandjate tegevust, läks valgekaartlastel korda saavutada ajutist edu.

Eestimaa Kommunistlik Partei jätkas raskeis põrandaalustes tingimustes ameerika-inglise imperialistide ja nende valgekaartlastest käsikute eesti rahvale vaenuliku poliitika paljastamist. Kommunistliku partei üleskutsel boikoteerisid töölisel 1919. aasta aprillis läbiviidud asutava kogu valimisi. Kommunistliku partei Keskkomitee laskis 21 000 eksemplaris välja nn. nimestiku nr. 11, kus oli ära toodud valge terrori ohvrite nimed, nende hulgas Linderi, Schütsi, Kuppari, Arboni, Möldereri ja teiste nimed — kokku 120 aktiivsemat töolist, kes olid selle ajani tapetud Eesti kodanliku valitsuse poolt. Kommunistlik partei kutsus tööliisi üles laskma valimiste päeval hääletuskastidesse selle «ristilöödud töörahva» nimestiku. Maipüha eelses lendlehes kutsus partei töölisi kukutama Wilsoni ja teiste välismaiste imperialistide teenrit — Eesti kodanlikku valitsust. Selle tulemusena ilmusid 1. mail punaste lippudega Tallinna tänavaile tuhanded töölisel, kes nõudsid interventsiiooni lõpetamist ja rahu sõlmimist Nõukogude Venemaaga.

Ameerika-inglise imperialistide käsul algas 13. mail Eesti territooriumilt pealetung Petrogradile. Kuna seda tunduvalt raskendas eesti tööliklassi võitlus, siis tegi Eesti kodanlik valitsus kõik, et tööliste revolutsioonilist liikumist takistada. 9. mail saatis Eesti valgearmee ülemjuhataja kõigisse tehastesse telegrammid, milledes ähvardustega keelati igasugused streigid. Pealegi areteeriti töölisorganisatsioonide juhid.

Vaatamata kodanliku valitsuse püüetele ning ähvardustele kasvas Raudteetehaste streik Tallinnas 12.—13. mail üldstreigiks. Streikivad töölisel nõudsid Ametiühingute Kesknõukogu liikmete ja teiste areteeritud seltsimeeste vabastamist. Streikisid ka trükitöölised, nii et kodanlikul valitsusel polnud kusagil trükkida isegi käskkirja streigi lõpetamiseks.

15. mail otsustasid 21-e ametiühingu esindajad välja kuulutada boikoti ajalehe «Sotsiaaldemokraat» kohta, kes toetas oma lehekülgedel kodanliku valitsuse ja tema välismaiste peremeeste tegevust. Eesti «sotsid» takistasid igati töörahva revolutsioonilist võitlust ja lõhestasid oma valeliku tegevusega tööliklassi ühtsust. Mitmed sotsiaaldemokraatide partei juhtivad isikud, nagu Martna ja Rei, käisid isiklikult välismaal eesti kodanlusele abi otsimas.

Juuni algul avaldas Viktor Kingissepp brošüüri «Wilsoni heeringa eest». Kingissepp kirjutas: «Wilson vahetab oma heeringaid aurava inimese vere vastu!» Pöördudes eesti töötajate laste poole, lausub Kingissepp: «Närige Wilsoni heeringat, Eesti proletariaadi lapsed! Aga iga suutäiega sööge enesesse ka piirita viha ja põlgust nende kullajumalate vastu, kes teile saia annavad ja ütlevad: näe, siin on, võid süüa! — aga enne mingu sinu isa ja vend ja tapku minu vaenlasi!»¹ Kingissepp kutsus üles tugevdama võitlust välismaiste interventide ja kodanliku valitsuse vastu.

Kommunistlik partei paljastas ainukese parteina kodanliku valitsuse eesti rahva vastast poliitikat. Ta näitas, et kodanlik valitsus sahkerdas rahva huvide vastaselt peale ameerika-inglise imperialistide ka saksa militaristide ja balti parunitega.

Kodanlik valitsus formeeris Eesti valgearmee koosseisus erilise Balti pataljoni, mis koosnes balti parunite võsudest, ning kasutas seda väeosa töörahva-vastases võitluses. Samuti saatis Eesti kodanlik valitsus oma esindajad osa võtma Saksa nn. «raudse diviisi» loomisest. Valgearmee võttis koos saksa militaristidega osa pealetungist Nõukogude Läti vabariigile. «Vastutasuks» pöörasid balti parunid landesveeri koosseisus 1919. aasta juunis täagid ka Eesti vastu, tahtes kehtestada siin endi võimu. Ainult eesti rahva sajandite jooksul kogunenud viha oma kurnajate vastu ning sellest tulenev otsustav vastuhakk ei lasknud siin kehtestada balti parunite võimu.

V. Kingissepp paljastas oma artiklites, et kodanlik valitsus oma rahva huvide vastase poliitikaga tõi eesti rahvale kaela ka selle uue verevalamise.

¹ V. Kingissepp, Võitlus ameerika-inglise imperialistide ja nende käsilaste vastu, Tallinn, 1953, lk. 29—30.

Püüdes kahjustada töölisliikumist, areteeris kodanlik valitsus juuli algul teistkordselt Ametiühingu Kesknõukogu liikmeid, tappes sealjuures nõukogu liikme Saaritsa.

Protestiks kodanliku valitsuse tegevuse vastu otsustati kommunistliku partei Tallinna organisatsioonide illegaalsel koosolekul 5. juulil välja kuulutada streik. Kohalviibivad Raudteetehaste, Depoo, Tselluloosi, Krulli, Noblessneri, Balti Puuvillavabriku, Wiegandi, Sadamatehaste ja teiste ettevõtete tööliste esindajad toetasid üksmeelselt partei ettepanekut. 7. juulil algas Tallinnas üldstreik. Streikijad nõudsid areteeritud seltsimeeste vabastamist, mobilisatsioonikäsu tühistamist ning palgaolude parandamist.

*

Kommunistlik partei ja Nõukogude Venemaa valitsus võtsid tarvitusele kõik abinõud, et mobiliseerida töotajaid interventsiooni tagasilöömiseks. Selle tulemusena purustati Koltšaki pealetung. Eesti territooriumilt suunatud interventsioonivägede tagasitõrjumiseks saatis partei Keskkomitee Petrogradi rindele eriliste volitustega J. V. Stalini. Saabunud kohale 19. mail, hakkas ta kiiresti organiseerima Petrogradi kaitsmist ja pealetungijate tagasilöömist. Juuni lõpus andis Punaarmee valgekaartlastele lööke juba kauget Petrogradist ning surus nad tagasi Eesti piirile.

Seega oli Entente'i esimene sõjakäik Punaarmee poolt tagasi lüüdnud.

4. Teise Nõukogude-vastase sõjakäigu organiseerimine 1919. aasta sügisel

Pärast Entente'i esimese sõjakäigu purustamist asusid imperialistid kiiresti ette valmistama teist kombineeritud sõjaretke, mille juures peatähelepanu oli pühendatud Denikinile, kes 1919. aasta suvel alustas Venemaa lõunarajoonidest pealööki Moskva vastu.

Ka Entente'i teise sõjakäigu plaanis nägid ameerika-inglise imperialistid ette abilöögi Eesti territooriumilt Petrogradile, et soodustada Denikini pealetungi.

Koltšaki esindaja Londonis — Nabokov — teatas 7. juulil 1919 telegrammiga Omski, et olukorra kergendamiseks teistel rinnetel nõuavad Entente'i imperialistid «energilist sõjategevuse arendamist Petrogradile».

Ameerika-inglise imperialistide korraldusel hakati Eesti territooriumil uuesti koondama kontrrevolutsioonilisi väge-

sid. Eesti kodanlik valitsus hakkas saama oma välismaistelt peremeestelt uusi käskusid interventsiooni ettevalmistamiseks.

Vastuvõtul 15. juunil 1919 Pariisis teatas inglise välisminister Balfour Eesti kodanliku valitsuse esindajaile, et Eesti valitsus peab hoolitsema selle eest, et tal oleks suured sõjamoona tagavarad.

30. juulil teatati Londonist aurikute «Kodumaa» ja «Daniv» väljumisest sihtkohaga Eesti sadamaisse. Aurikute pardal oli lennukeid, soomusplaate soomusrongidele ja muud sõjalist varustust.

Eesti kodanlik ajakirjandus püüdis valgearmee sõdureid igati õhutada. Rääkides ameerika «abist», kirjutas kodanluse üks häälkandjatest «Päevaleht» 7. juunil, et «meile antakse heldel käel. Kui meie ise sellest tarvilikul määral oskame lugu pidada ja tänulikud olla, siis oleks asjad korras».

Eesti töörahva huvide eest võitleja V. Kingissepp paljastas oma brošüüris «Wilsoni heeringa eest» seda ameerika «abi». Ta kirjutas: «Ja — nad on «meid» aidanud. Nad on sõjamoona saatnud, nad on aga ka heeringat ja vilja saatnud. Muidugi mitte muidu, vaid «õiglase» turuhinnaga! Aga selle eest on Eesti valgevägi pidanud võitlema. Selle eest on sunniviisil valgeväkke mobiliseeritud Eesti töörahva pojad pidanud oma verd valama, oma proletaarlaste kätega proletaarset revolutsiooni kägistama!»¹

Kodanlik valitsus allutas ka kogu Eesti majanduse ameerika-inglise imperialistide tahtele, nende interventsiooniplaanide täitmisele. 1919. a. riigieelarvest — 1 587 840 000-ndest margast — läks 1 312 200 000 marka ehk 80 protsenti sõja pidamiseks, mille jätkamise vastu võitles kogu eesti töötav rahvas. Samuti muutis kodanlik valitsus Eesti tööstuse välismaast sõltuvaks. Nagu teatas kaubandusminister 29. aprillil asutavas kogus, oli Eestis tollal registreeritud üle 200 tööstusettevõtte, milledest suuremad olid valdavas enamuses välismaalaste käes, kuna ainult osa keskmisi ja väiketööstusi kuulusid eestlastele.

Entente'i imperialistid aga nõudsid uue sõjaretke organiseerimise kiirendamist. Liitlaste sõjalise missiooni ülema asetäitja Baltimail inglise kindral March saatis 9. august-

¹ V. Kingissepp, Võitlus ameerika-inglise imperialistide ja nende käsilaste vastu, Tallinn, 1953, lk. 29.

til Eesti kodanlikule valitsusele kirja, milles oli öeldud: «Eesti peab aru saama, et tema õitseng, ohutus ja samuti iseseisvus ripuvad täielikult liitlaste heast tahtest. Kui nüüd Eesti energiliselt välja astub ja kaasa aitab venelastele (valgekaartlastele. — *U. T.*), saab talle garanteeritud liitlasriikide heatahtlikkus. Seepärast palume teid koos Judenitšiga välja töötada Petrogradi vallutusplaan... Liitlasriigid ja nende sõjalised missioonid on andnud ja annavad kõik vajaliku ülaltähendatud eesmärgi saavutamiseks.» Kiri näitab selgesti, kuidas inglise intervendid käitsid «iseseisva» Eesti valitsusega.

Veel peremehelikumalt tegutsesid ameerika imperialistid. 1919. aasta suvel tegi üks Ameerika sõjalise missiooni ülemaid Balti riikides — kolonel Greene — oma valitsusele ettepaneku võtta Balti riigid Ameerika ja Inglise mandaatmaadeks, mis muidugi tähendas — teha neist kolooniad.¹

Teise pealetungi ettevalmistamiseks Balti territooriumilt toimus ameerika-inglise imperialistide korraldusel 26. augustil Riias sõjaline nõupidamine. Sellele nõupidamisele olid kutsutud Ameerika-Inglise sõjaväe esindajate poolt valge-Eesti armee ülemjuhataja kindral Laidoner, kindral Simanson ja polkovnik Kalnin Läti kodanlikust armeest, polkovnik Bellorževski (Benjaševitš) Leedust, kapten Muzuloski (Möslovski) Poolast, kindral Dessino Loodearmeest, polkovnik Bermondjt jt.

Nõupidamisel jagasid ameerika-inglise imperialistid, organiseerides teist Entente'i pealetungi Nõukogude Venemaa vastu, interventsiooni lähtealused Venemaa loodeosas järgmiselt: Soome lahest kuni Jamburgini ja Veliikaja jõest kuni Lúbana järveni — Eesti valgearmee; Jamburgist kuni Veliikaja jõeni — valgekaartlik Loodearmee, Lúbana järvest kuni Dvinskini — läti valgekaart, Dvinskist kuni Velikije Lukini — Bermondjt; Leedu ja Poola armeed pidid alustama pealetungi lõuna poolt Velikije Lukit.

Nagu interventsiooniplaanist nägime, ei piirdunud ameerika-inglise imperialistid loodes mitte ainult pealetungiga Petrogradile, vaid nende plaanid ulatusid palju kaugemale.

Pärast Riias toimunud nõupidamist teatas inglise kindral March Eesti kodanlikule valitsusele, et nõupidamisel otsustatud ühine pealetung peab algama 15. septembril 1919. aastal.

¹ Vt. P. R. F. R., Washington, 1937, page 683.

Ameerika-inglise imperialistid tegid kõik, et liita neid kontrrevolutsioonilisi, mitmest rahvusest ja mitme orientatsiooniga väeosi ühtseks rusikaks, kuid vaatamata nendele püüetele valitses valgekaartlikes vägedes omavaheline hõõrumine võimu pärast. Koltšaki poolt määratud «ülemjuhatajale» Judenitšile ei allunud sageli «ataman» Bulak-Balahhovitš, kes tegutses peamiselt Pskovi ümbruses. See Punaarmeest reetlikult üle jooksnud tsaarikindrali poeg oli enda ümber kogunud ligi 10 000 seiklejat, peamiselt kriminaalminevikuga inimesi. Suurem osa tema «väest» toitis ennast kohaliku elanikkonna arvel. Bulak-Balahhovitš ja tema staap said kuulsaks ka valeraha tegemisega, mida nad levitasid kohaliku elanikkonna hulgas.

Et täielikult ära kasutada Balahhovitši salku, nõudis Pariisi rahukonverentsi esindaja Balti riikides — ameerika kolonel Dawley — valge-Eesti armee ülemjuhatajalt kindral Laidonerilt «... kaasa aidata, et oleks likvideeritud lahkkelid Judenitši ja Bulak-Balahhovitši vahel», kuna see mõjuvat kahjustavalt interventsiooni läbiviimisele. Edasi nõudis ameeriklane kindral Laidonerilt, et see takistaks «poliitika levimist» Vene territooriumile, mis pidavat samuti segama ameeriklaste tegevust!

Ameerika-inglise imperialistid sundisid igasuguseid «atamane» Judenitšile alluma sel teel, et saatsid sõjalist varustust ainult Judenitši kaudu.

1919. aasta augustis sõlmiti Eesti kodanliku valitsuse ja vene valgekaartliku Loodearmee vahel leping, mille kohaselt Eesti valitsus pidi kindlustama Loodearmeele täieliku voori rakmetega, samuti rahalise varustuse, mida pidi tulevikus tasuma «uus organiseeritav Vene valitsus». Eesti kodanliku valitsuse ja Loodearmee vahel interventsiooni osas tekkivate küsimuste lahendamiseks moodustati komisjon, mille esimeheks oli ameeriklane.

5. Eesti töörahva võitlus rahu sõlmimise eest Nõukogude Venemaaga

Arvestades rahvusvahelist olukorda ning eesti tööliklassi ajutist kaotust, mis oli tingitud peamiselt välisimperialistide vahelesegamisest Eesti siseasjadesse, otsustas Eesti Töörahva Kommuuni valitsus 1919. aasta juulis oma tegevuse lõpetada.

Nii vene proletariaadi kui ka eesti töölisklassi huvid nõudsid Eesti väljumist interventsioonisõjast. Seepärast otsustas kommunistlik partei tugevdada võitlust Eesti väljumise eest sõjast ning rahu sõlmimise eest Nõukogude Venemaaga.

Rahumanifestis, mis on välja antud 19. juulil 1919. aastal, selgitas kommunistlik partei, et ameerika-inglise imperialistidest sõltuv Eesti kodanlik valitsus ei taha sõlmida rahu, et rahu võib temalt saavutada ainult pingutava võitlusega.

«Küllalt on lunastatud Wilsoni heeringat ja liitriikide nisuleiba — töörahva vere hinna eest! ... Elagu rahu punase Venemaaga!» öeldi manifestis.¹

Peale selle organiseeris kommunistlik partei 21. juulil protestidemonstratsiooni välismaise interventsiooni vastu. Laiad rahvahulgad demonstreerisid loosungi all «Elagu rahu Nõukogude Venemaaga» oma taht lõpetada sõda. Peaaegu kõik tehased Tallinnas katkestasid töö. Samal ajal andis Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee välja lendlehe Eesti valgearmee sõdureile, milles ta kutsus neid üles nõudma valitsuselt kohest rahu sõlmimist.

Kodanlik valitsus vastas rahunõudmisele terroriga. Sajad töölised vallandati, teostati massilisi areteerimisi.

Töölised vastasid sellele uute streikidega. 30. juulil algas jällegi streik Raudteetehastes. Augustis võtsid Sadamatehaste töölised oma koosolekul vastu resolutsiooni, milles öeldi: «Meie, Sadamatehaste töölised, avaldame kategoorilist protesti 52 seltsimehe vallandamise vastu ja nõuame, et need töölised võetaks viivitamatult tööle!»

Ametiühingu-organisatsioonid kutsusid kodanliku valitsuse liikmeid esinema tööliste ees, millest need hirmuga ära ütlesid.

Eesti töölisklassi võitluse kulminatsioonipunktiks interventsiooni lõpetamise eest Nõukogude Venemaa vastu oli I Eesti Ametiühingute kongress, mis leidis aset Tallinnas 30.—31. augustil 1919. aastal, ajal, mil Nõukogude Vene valitsus tegi Eesti kodanlikule valitsusele avaliku ettepaneku rahuläbirääkimiste alustamiseks.

Kongressil oli esindatud 40 000 organiseeritud töölist üle 400 delegaadiga.

¹ V. Kingissepp, Võitlus ameerika-inglise imperialistide ja nende käsilaste vastu, Tallinn, 1953, lk. 51—52.

Tähtsaimaks küsimuseks kongressi päevakorras oli sõja lõpetamine ja rahu sõlmimine Nõukogude Venemaaga, millist küsimust aga peeti saladuses, sest luba kongressi läbiviimiseks saadi kodanlikult valitsuselt ainult tingimusel, et seal ei puudutataks rahuküsimust.

Mõned päevad enne kongressi algust kutsuti Ametiühingu Kesknõukogu esimees Annus Inglise diplomaatilisse esindusse, kus talt püüti välja uurida kongressi tõelisi kavatsusi, milline poolehoid on ametiühinguil tööliskonnas, millised sidemed valgearmeega jne. Diplomaatiline esindaja Bosanquet tegi Annusele provokatsioonilise ettepaneku — kukutada Eesti kodanlik valitsus, lubades seda üritust toetada rahaga ja sõjalise jõuga.

Kuulanud ära Annuse teadaande, mõistis kongress ühehäälselt diplomaatide-provokaatorite tegevuse hukka ning nõudis nende väljasaatmist Eestist. Kõik esinejad nõudsid interventsiooni lõpetamist Nõukogude Venemaa vastu ja kohest rahu sõlmimist.

Kodanliku valitsuse poolt kongressile saadetud ohvitserid püüdsid esinejate rahunõudmisi takistada, ähvardades kongressi sulgemisega. Sellest hoolimata jätkasid delegaadid ameerika-inglise imperialistide ja eesti kodanluse interventsioonipoliitika paljastamist, toetudes rahvahulkade rahutahtele.

Kodanliku valitsuse poolt oli töörahva esindajatele veresaun juba ette valmistatud. Valitsuse käsul lõpetas Tallinna komandant kongressi töö ning Ameerika alama Reissare poolt formeeritud eriline väeosa piiras kongressihoone ümber, kusjuures aktiivsemad delegaadid areteeriti.

Areteeritud delegaadid, samuti teised linnas areteeritud saadeti erirongiga, kõvendatud sõjalise valve all, lahingutegevuse rajooni — Isborski. Seal paigutati 76 areteeritud soomusrongi platvormile, mis lähenes kahureist tulistades Punaarmee kaevikutele, kus areteeritud platvormilt maha aeti. Nähtavasti taheti jätta dessandi muljet, et Punaarmee avaks areteeritute pihta tule. Kuid tänu punaarmeelaste valvsusele läks kõigil areteerituil korda vigastamatult ületada rindejoon ning sõita edasi Petrogradi.

25 delegaati, eesotsas Ametiühingu Kesknõukogu esimehe Annusega, tapeti kodanliku valitsuse poolt 6. septembril 1919. aastal Isborskis ilma igasuguse kohtuotsuseta.

«Väike Eesti andis oma parteitul ametiühingute konverentsil väarika vastuse, tugevale Inglismaale, — Inglis-

maale, kes ähvardas meid neljateistküme riigi liiduga.»¹ Selliselt hindas Lenin I Eesti Ametiühingute kongressi tähtsust.

Ametiühingute esimene kongress ja töötavate hulkade võitlus rahu eest sundisid kodanlikku valitsust reageerima Nõukogude valitsuse rahuettepanekule ning saatma oma esindajad Pskovi, kus 17. septembril algasid rahuläbirääkimised.

Rahuläbirääkimised lõppesid aga järgmisel päeval, kuna Eesti kodanliku valitsuse delegatsioon oli ameerika-inglise imperialistide käsul sunnitud Pskovist lahkuma. Vene valgekaartliku Loodearmee häälkandja röömutses sel puhul: «... Ameerika Ühendriikide kategooriline äraütlemine nõupidamistest, nagu ka igasugustest teistest sidemetest Nõukogude Venemaaga sundis muutma Prantsus- ja Inglismaa vaadet sellele küsimusele... Vaherahu sõlmimist Balti riikidega ei tule, kuid ümberpöörduvalt, nad alustavad Petrogradi vastu teistkordset operatsiooni...» Ameerika-inglise imperialistid ei soovinud sõja lõpetamist Eesti ja Nõukogude Venemaa vahel, vaid jätkasid eesti rahva ja Eesti territooriumi ärakasutamist oma anastusplaanide täideviimisel.

9. septembril kiirustab Entente'i sõjaliste missioonide ülem Balti riikides — inglise kindral Gough — jällegi Eesti kodanlikku valitsust: «... Loodan, et te õigeaegselt kogute oma väed, et võtta osa üldisest pealetungist, nagu varem kokku lepitud...»

Vaatamata sellele, et Nõukogude valitsus ametlikult teatas, et ükski Punaarmee osa, ka eesti kütipolgud, ei tungi Eesti territooriumile, jätkas Eesti kodanlik valitsus osavõttu ameerika-inglise imperialistide poolt organiseeritavast interventsioonist Nõukogude Venemaa vastu.

President Wilsoni lähem nõuandja kolonel House ja Ühendriikide riigisekretäri asetäitja Polk võtsid 20. septembril Pariisis vastu Balti riikide esindajaid, kus nähtavasti jagati uusi korraldusi interventsiooni kiirendamiseks.

Eesti välisdelegatsiooni liikmed teatasid telegrammidega, et Euroopas asuvaist likvideeritavaist ameerika sõjaväevarustuse ladudest on eraldatud Eesti kodanlikule valitsusele uued kogused varustust. Poska teatas Pariisist, et läbirääkimistel Ameerika Ühendriikide sõjaministriga on viimane

¹ V. I. Lenin, Teosed, 30. kd., Tallinn, 1954, lk. 7.

avaldanud, et Eestile kavatsetakse anda lisakrediiti kuni 25 miljonit dollarit, mille eest muidugi «saaks veel sõjavarustuse tagavarasid».

Eesti kodanlik valitsus ei suutnud rahva ees millegagi õigustada Eesti valgearmee osavõttu interventsioonist, sest nii Entente'i imperialistid kui ka vene valgekaartlased, eesotsas Koltšakiga-Judenitšiga, tunnustasid ainult «ühist jagamatut Venemaad». Kasutades eesti rahvast oma anastusplaanide täideviimisel, irvitasid välismaised imperialistid ja valgekaartlased eesti rahva üle. Nii näiteks kirjutas Koltšaki esindaja Nabokov Londonist, et tema arvates olevat iseseisvuse andmine balti rahvastele sama, mis neegrite vabastamine Ameerikas! Nii üks kui teine oli selle valgekaartlase arvates mõttetus!

Et Eesti avalikku arvamist petta, organiseerisid ameerika-inglise imperialistid 1919. aasta augustis tunni aja jooksul marionetliku Vene Loodevalitsuse, eesotsas naftatööstur Lianozoviga. Sellega loodeti eestlasi interventsioonile paremini kaasa tõmmata, et näete Vene Loodevalitsus on juba tunnustanud kodanliku Eesti «iseseisvust»!

Esialgse plaani kohaselt pidi teistkordne pealetung Petrogradile algama 15. septembril, kuid ameerika-inglise imperialistid olid sunnitud seda edasi lükkama, kuna nad ei suutnud selleks ajaks vajalikku varustust kohale toimetada. Tegelikule pealetungile asusid imperialistid 10. oktoobril. Selleks ajaks olid ameerika-inglise imperialistid muutnud vene valgekaartliku Loodearmee märkimisväärseks jõuks. Ta koosseis oli viidud 5 diviisini ja ühe eri brigaadini (üldsummas 17 800 täaki, 700 mõõka, 57 kahurit, 4 soomusrongi, 6 tanki ja 2 soomusautot). Sellele lisandusid veel valge-Eesti diviisid, Inglise sõjalaevastik ja õhujõud ning välismaalt värvatud palgasõdurid.

Hoolimata ametiühingute kongressil delegaatidele korraldatud veresaunast jätkas eesti töölisklass kommunistliku partei juhtimisel revolutsioonilist võitlust.

Suure Oktoobrirevolutsiooni teist aastapäeva tähistasid eesti töölised jällegi streigiga, protesteerides imperialistide ja valgekaartlaste poolt alustatud pealetungi vastu Petrogradile.

Streigi likvideerimise eesmärgil ähvardas sõjaminister 19. novembril oma käskkirjas, et kõik töölised, kes ei ilmu 21. novembriks tööle, mobiliseeritakse, vaatamata vanusele.

Rahulolematu Nõukogude Venemaale teostatava interventsiooni vastu haaras ka valge-Eesti sõjaväge. Eestimaa Kommunistliku Partei poolt organiseeritud selgitustöö tagajärjel, kellel 1919. aasta suvel õnnestus valges armees luua parteirakukesi, hakkasid sõdurid nõudma välismaiste imperialistide poolt organiseeritud anastussõja lõpetamist.

Juba 1918. aasta detsembris leidis aset ülestõus Eesti valgearmee 2. polgus Tartus, mille tagajärjel Tartus taaskohtestati nõukogude kord enne Punaarmee osade linna jõudmist.

10.—13. juulini 1919. aastal leidis jällegi aset ülestõus tagavarapolgus Tartus, kus tollal oli ligi neli tuhat meest. Juhtkond püüdis teiste väeosade abil vastuhakkamist maha suruda, kuid kohaletoodud väeosad keeldusid ülestõusnute pihta tulistamast. Ainult pettuse abil suutis kodanlik valitsus ülestõusu lämmatada, kusjuures sõjaväljakohus mõistis 22 ülestõusnud sõdurit surma. Eestis viibiv ameerika kolonel Dawley kiitis selle veretöö heaks ja soovitas kodanlikul valitsusel tarvitada veel suuremat karmust.

Valge-eesti sõdurid keeldusid ikka sägedamini osa võtmast pealetungist Nõukogude Venemaa vastu, mille tõttu Soome lahes viibiva Inglise laevastiku admiral avaldas isegi kartust, et ameerika-inglise imperialistidelt saadud sõjaline varustus võib sattuda Punaarmee kätte. Samasuguses hirmus olid ka Ameerika sõjaväelised esindajad. Välisdelegatsiooni liige Piip teatas Pariisist, et «kolonel Groome'i komisjoni inimesed (Ameerika Ühendriikide sõjaline komisjon Eestis. — *Ü. T.*) arvavad, et meil bolševism võidab osaliselt venelaste abil, peamiselt siiski eesti enda bolševikkude kaasabil».

Kui Ameerika sõjaväelised esindajad 1919. aasta suvel hakkasid Pskovi rindel tegema etteheiteid valge-eesti sõduritele, et nad kannavad ameerikast saadud mundreid ning varustust, kuid ei sõdivat küllaldase innuga, siis vastasid sõdurid, et «... ameeriklased võivad sel juhul relvastada oma mundreid ning las need sõdivad, kuid nemad on samasugused bolševikud, nagu need, kelle vastu neid tahetakse saata...»

Vastuseks sõdurite rahusõlmimise taotlustele nõudis valge-Eesti armee ülemjuhataja 17. nov. käskkirjas, et kuni pole sõlmitud rahu, peavad sõdurid jätkama sõjategevust!

*

Vene proletariaadi juhtimisel pidas eesti tööliklass ennastsalgavat võitlust välismaise interventsiooni vastu ja nõukogude korra taastamise eest Eesti territooriumil kodusõja aastail.

Eesti töötajatest koosnevad kütipolgd Punaarmee koosseisus kaitsesid ennastsalgavalt Oktoobrirevolutsiooni saavutusi mitmel kodusõja rinnetel. Seda eesti tööliste kangelaslikku sõjateed kirjeldab neist lahingutest osavõtnu sm. J. Tipner oma raamatus «Eesti töörahva relvastatud võitlus nõukogude võimu eest kodusõja aastail».

Samasuguse kangelasikkusega võitles eesti töörahvas kommunistliku partei juhtimisel ka valge-Eesti tagalas. Selle võitluse tagajärjel ei läinud ameerika-inglise imperialistidel ning Eesti kodanlikul valitsusel korda eesti rahvast ja Eesti territooriumi täielikult ära kasutada oma vallutusplaanide täideviimiseks, ning 1919. aasta lõpuks, kui Punaarmee lõi tagasi ka Judenitši teise pealetungi Petrogradile, olid nad sunnitud interventsiooni Eesti territooriumilt lõpetama.

Eesti töötava rahva võitlus kodusõja aastail ei suutnud küll Eesti territooriumil nõukogude korda taastada, seda takistas rida rahvusvahelisi ning sisepoliitilisi momente. Pidurdavalt mõjus võitluse edukusele ka see, et kodusõja ja välismaise okupatsiooni aastail tunduvalt vähenes ja nõrgenes eesti tööliklass, samuti esines Töörahva Kommuuni valitsuse töös tõsiseid poliitilisi vigu, mis kahjustasid tööliklassi liitu talurahvaga. Kuid eesti töörahva võitlus andis siiski hinnatava panuse üldisse võitlusse nõukogude korra kindlustamise eest. Tehes Tartu rahu kohta ettekannet Nõukogude Venemaa valitsusele, ütles välisasjade rahvakomissar G. V. Tšitšerin: «Pea ära märkima eesti seltsimeestekommunistide suuri teeneid, kes absoluutselt jätsid tagaplaanile oma kohalikud huvid ja arvestasid ainult kogu revolutsiooni huve.»¹

Ühiste pingutustega suutsid vene ja eesti töötajad ameerika-inglise imperialistidelt ning eesti kodanluselt kätte võidelda Tartu rahu, mis sõlmiti 2. veebruaril 1920. aastal.

Tartu rahu oli esimeseks lõheks noort Nõukogude vabariiki piiravas blokaadirõngas. Ta oli esimeseks rahuks, mille Nõukogude Venemaa sõlmis kodanliku riigiga.

¹ Вестник НКВД, № 3, 27. II 1920.

Hinnates Tartu rahu kui nõukogude korra järjekordset võitu, märkis V. I. Lenin, et «... sellel võidul on hiiglasuur ajalooline tähtsus, sest see on saavutatud ilma vägivalla tarvitamiseta, see võit saavutati ülemaailmse imperialismi üle...»¹

Tartu rahulepingu sõlmimisega lõppes ameerika-inglise imperialistide poolt kodusõja aastail Eesti territooriumilt organiseeritud interventsioon Nõukogude Venemaa vastu.

Ameerika-inglise imperialistide vahelesegamise tõttu eesti rahva siseasjadesse ja nende sõjalise interventsiooni tõttu, pidid eesti töötajad jääma veel kahekümneks aastaks kapitalistide orjusse poolkoloniaalses «Eesti vabariigis», mis tõi eesti rahvale kaela uusi kannatusi ja vaesumise ning nõudis eesti töötajate seast tuhandeid uusi ohvreid.

Ameerika-inglise imperialistid panid nende poolt organiseeritud interventsiooni kulud eesti rahva arvele. 1922. aasta 1. jaanuariks oli kodanliku Eesti riigivõlg ainuüksi Ameerika Ühendriikidele kasvanud 15 846 755,71 dollarini.

Peamisteks interventsiooni organiseerijateks Nõukogude Venemaa vastu Eesti territooriumilt olid ameerika imperialistid, kes kulutasid selleks neli korda rohkem raha kui näiteks inglise imperialistid.

Eesti kodanlikud ajaloolased püüdsid ülistada ameerika-inglise imperialistide Nõukogude-vastast interventsiooni kui mingit «abi» eesti rahvale. Sellist ajaloo võltsimist püüavad jätkata ka kodutud eesti «ajaloolased» — pagulased välismaal (M. Ojamaa, A. ja T. Varmaste Stokholmis ilmunud «Eesti ajalugu»; Evald Uustalu Londonis 1952 ilmunud «The History of Estonian People»; Stokholmis ilmuv ajakiri «Tulimuld» jt.).

Kõik need imperialistide teenrid lähevad vaikides mööda tööliklassist ja tema revolutsioonilisest võitlusest Eestis. Ei lausuta sõnagi eesti töötajate üksmeelsest võitlusest nõukogude korra kehtestamise ja taastamise eest. Varjatakse seda, et ainult välisimperialistide vahelesegamine aitas eesti kodanlusel kehtestada Eestis kodanliku korra. Püütakse varjata fakti, et ameerika-inglise imperialistid kasutasid eesti rahvast kui odavat kahuriliha ainult oma anastusplaanide täideviimisel, arvestmata eesti rahva huve. Sõjapidamiseks ameerika-inglise imperialistide poolt saadetud mitmesugust varustust, mille eest eesti rahvast pandi

¹ V. I. Lenin, Teosed, 30. kd., Tallinn, 1954, lk. 296.

mitmekordset hinda tasuma, püütakse näidata «abi» osutamisenä eesti rahvale.

Tänu nõukogude korra taaskehtestamisele, mis toimus 1940. aastal vene rahva abiga, vabanes eesti rahvas ameerika pankurite võlaorjusest ning välismaised imperialistid ei saa teda enam kasutada odava kahurilihana oma anastusplaanide täideviimisel. Eesti rahvas koos teiste Nõukogude rahvastega asub võitluse avangardis rahu ja julgeoleku kindlustamise eest kogu maailmas.

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Nõukogude-vastase interventsiooni organiseerimine Eesti territooriumilt	5
2. Eesti töörahva võitlus kommunistliku partei juhtimisel interventsiooni vastu	11
3. Esimese Nõukogude-vastase sõjakäigu organiseerimine Eesti territooriumilt ja töörahva võitlus selle vastu	15
4. Teise Nõukogude-vastase sõjakäigu organiseerimine 1919. aasta sügisel	20
5. Eesti töörahva võitlus rahu sõlmimise eest Nõukogude Venemaaga	23

Toimetaja H. Seping.

Tehniline toimetaja Alb. Ruutsoo.

Korrektorid E. Kask ja S. Kõiv.

Ladumisele antud 27. I 1955. Trükkimisele antud 1. III 1955. Paber 54×84, 1/16. Trükiarv 5000. Trükipoognaid 2. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 1.64. Arvutuspoognaid 1.65. MB-06058. Trükikoda «Bolševik», Viljandi, V. Kingisepa t. 31/26. Tellimise nr. 235.

На эстонском языке.

Ю. Тайгро. Борьба трудящихся в тылу белой Эстонии в период американо-английской интервенции (1918— 1919 гг.).

Hind 80 kop.

80 kop.

A-17346
195 "

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00463171 1